

בענין שיטת ר"ת בזמן צאת-הכוכבים

במאמר ממגדל-חננאל שבקובץ הקודם דחה הרי"ח בויס יצ"ו את דברי מי שכתב בשם האחרונים שאין דברי ר"ת אמורים בא"י ותמה עליו: מי הם אלו "האחרונים" (המרכאות במקור).

לע"ד כך מוכח ממ"ש ראש המדברים בנושא זה הוא המנחת כהן (במבוא השמש מאמר ב' פ"ה רד"ה ונ"ל והובא בביאור-הלכה רס"י רצג) שאם נראו במוצאי שבת ג' כוכבים בינוניים כבר הוא לילה גמור ומותר לעשות מלאכה אף לר"ת אע"פ שלא עבר שעה וחומש משקיעת החמה ואמרינן דשמא טעה בחשבון הד' מילין או שאין באותה מדינה שיעור ד' מילין בין השקיעה לצאה"כ עכ"ל. ולפי זה מורה זמן ראיית הכוכבים המוקדם בא"י שלא הצריך בה ר"ת שיעור ד' מילין.

ועל מ"ש הרי"ב שמרן הי' בא"י ופסק כר"ת באו"ח סי' רס"א, ע"י סדר הכנסת שבת בסידור הרב מלאדי שחזר בו מרן בשו"ע הל' מילה (סי' רסו ס"ט) ופסק בפשיטות דאחר השקיעה מיד הוא בין השמשות וכן פסק הש"ך שם (ס"ק יא) וכן פסק הפר"ח לאו"ח ריש סי' תרעב. עכ"ל סידור הרב. ולא כמ"ש הרי"ב בויס שהפר"ח פסק כר"ת.

ומה שהביא ראי' שפסקו בא"י כר"ת מהר"ב תורת-חסד "שפסק בחלק או"ח סי' ט"ו כר"ת והתגורר בירושלים", במח"כ אינו כלום, כי תורת-חסד או"ח נדפס בשנת תרמ"ג כשהי' המחבר בלובלין, ובא לירושלים בש' תרנ"ב ונפטר שם בה' ניסן תרס"ב כמ"ש בהקדמת מו"ל תורת-חסד חלק אה"ע. ולע"ד אין ספק שהסכים למנהג כל אנשי ירושלים כהגאונים [אם מפני שסבר כהמנחת כהן שאף לר"ת הוי לילה כשנראו ג' כוכבים אפי' קודם שעה וחומש או מפני שחזר בו ממה שפסק בחו"ל] דאל"כ היה מותה בהם בכל כחו על עשייתם מלאכה במוצאי שבתות בזמן שהוא יום גמור לשיטת ר"ת והיתה מחאתו מפורסמת וידועה לכל בני הישוב הישן.

ומ"ש "שהר"ח אלפנדארי ור"ח אבולעפי' הזקן ועוד הרבה מגדולי קדמוני חכמי הספרדים שדרו בא"י וגלילותיה ופסקו כר"ת", ע"י ס' חנן אלקים דקנ"א-ב (הובא בס' אורות חיים לר"ח דרוק פ"י עמ' רט) שהר"ח אבולעפי' הורה כך ליחידי סגולה באיזמיר (ולא בגלילות א"י).

ומ"ש ועוד הרבה (דמשמע לכה"פ ארבעה) גדולי וכו', אודה למי שיודעני מי הם. כי ידוע לי רק הר"ש לניידו מארם-צובה (בספ' חנן אלקים שם) והר"י פראג'י תשו' מ"ז בשם הרדב"ז. ועדיין שניים הם ולא הרבה.

והר"י פראג'י עצמו שפסק כר"ת כתב שאפי' אשתו אינה שומעת לו שאומרת אני הולכת בדרך שהולכים כל היהודים אלא שמחמירה להדליק [במו"ש] אחר כרבע שעה מהדלקת השכנים כו' נמצא שהקונטרס הראשון לעצמי חברתי. עכ"ל.

וכן העיד הגנת ורדים (הובא בברכי יוסף או"ח סי' רסא) שהעולם נהגו בכל גלילות ישראל כהגאונים ומדליקין במוצ"ש בכדי שהות שנים שלשה מילין. וכן העיד הנחפה בכסף וכתב בס' גט מקושר בביאור לתוספי הרא"מ הלכות כיפור דף ק"ח שנהגו כל ישראל כהגאונים נגד ר"ת והוב"ד בס' אורות חיים ריש פ"י. וכ"כ שם בשם הר"ב בתי כחונה (חלק ב' חלק ב"ד סי' ד) שפשטה הרואה בכל תמוצות ישראל דלא כר"ת.

ודע ששגו קצת מחברים ומנו דעות האחרונים שפסקו כר"ת וכללו במספרם גם את אלו שתחמירו כר"ת. כי מי שאינו יודע ומחמיר מחסרון ידיעתו אין לצרפו למנין הדעות. ולעומתם יש למנות את כל חכמי ארץ ישראל במאות השנים האחרונות שלא מיחו בהנהגים כהגאונים (וחייבים סקילה לשיטת ר"ת) ששתיקתם מתפרשת כהסכמה. ועי"ז יימצאו הפוסקים כר"ת (לקולא) מיעוט קטן. גם הר"י פראג'י והר"ח הבולעאפי' והר"ש לניידו הנ"ל משמע מדבריהם שלא הורו לקולא כר"ת ולא התירו לעשות מלאכה בערב שבת עד תחלת בין השמשות דר"ת.

דוד צבי הילמן

תגובת הכותב על הנ"ל

א. מש"כ הרד"צ הילמן יצ"ו דמוכח כן מדברי המנחת כהן - המעיין היטב יראה דלא מוכח כלום מדברי המנחת כהן הנ"ל, דהנה לכאורה בלא דברי המנחת כהן יקשה על ר"ת קושיית האחרונים דהלא זה פשוט ומוסכם דבראיית ג' כוכבים בינונים לבד הוי לילה וכמבואר באור"ח סי' רצ"ג, ומה יענו לזה ר"ת וסייעתו (שהם עשרות ראשונים וכמאה גדולי האחרונים והפוסקים ובראשם המחבר והרמ"א), עד שלכאורה דברי המחבר סתרי נינהו שבאור"ח סי' רס"א ס"ב תלי לה בד' מיל מהשקיעה ובסי' רצ"ג ס"ב תלי לה בג' כוכבים (וזה בודאי עוד לא שמענו שהמחבר חזר בו כבר באור"ח סי' רצ"ג), ועל כולנה דהיאך לא הרגיש והתעורר אף אחד מהראשונים והפוסקים שנקטו כר"ת בקושיא זו. אלא עכצ"ל (וכמו שכבר כתבו בזה) דעד אחר ד' מילין אין ראייה מג' כוכבים דעדיין כוכבי יום הם (ועיין שפע חיים מכתבי תורה ח"א סי' י"ג, ועיין שו"ת ריב"ש שנייטוך סו"ס ל"א), ויצויין כאן כמוציא לדוגמא את הסברו הנפלא של בעל אורות חיים בפ"ד מספרו אות ב' דלר"ת וסייעתו ס"ל דסימן הכוכבים צריך להראות במערב סמוך למקום שקיה"ח אשר שם לא נראים ג' כוכבים בינונים רק בסוף ד' מילין עש"ה שהוכיח הדבר באריכות מראשונים ואחרונים, והדברים נכונים ואמיתיים עד למאוד. ובהיות כן פשוט ביותר דגם המנחת כהן שכתב שם "דכשנראו ג' כוכבים בינונים הוי לילה גמור" היינו בכה"ג דברור לן דהם כוכבי לילה והיינו כשנראו במערב וע"ז המשיך וכתב "דאמרינן שאין באותה מדינה בין השקיעה לצאה"כ שיעור הד' מילין שאמר ר' יהודה" דהיינו במדינה שבה יראו ג' כוכבים בינונים במערב קודם ד' מילין - בזה לא איירי ר"י וממילא לא ר"ת, (דזה ברור כהנחת היסוד הפשוטה והאמיתית והמקובלת על כל הפוסקים ראשונים ואחרונים - דדברי ר"ת באר"י נאמרו, {עיין להפ"ח בקונטרס דבי שימשי (בינה ודעת) דשיעור ד' מילין נאמר דוקא באר"י, וע"ע באורות חיים פ"ד אות ז' דלפי"ד תוכני זמנינו א"כ אדרבא המציאות באר"י מתאימה דוקא לשיטת ר"ת עש"ה ויעויין גם בהסכמת הגרא"ז מלצר זצ"ל לאורות חיים ע"ש} והוא כידוע מוכח מתוכו דהלא דברי ר"ת באים ליישב דברי התנא ר' יהודה ושאר אמוראים דבאר"י וכלל קאי, ואשר שם הג' כוכבים נראים במערב בסוף ד' מילין, וגם בבבל הוי בערך כאר"י לפי ריחוקה מהמשה, ועיין ביאור הגר"א אור"ח סי' רס"א ס"ק י"א) וזה ברור ופשוט בכוונת המנחת כהן.

ואדרבה המנחת כהן שם להלן בד"ה ואני תמה כתב להדיא וזל"ק, ואני תמה איך יש במדינה הזאת [-מקום מגוריו של המנחת כהן] שיעור כ"כ מועט בין השקיעה לצאה"כ שהוא פחות משעה וחומש שאמר ר' יהודה בהיות שכפי הנראה היה ראוי שיהיה יותר מן השיעור ההוא כיון שזאת המדינה רחוקה מן הקו השווה ומשוכה לפאת צפון יותר מארץ ישראל כמו י"ח מעלות וכו' עכל"ק.

וראה עוד לדוגמא להמנחת כהן במבוא השמש מאמר א' פ"ט בד"ה האכות, שנקט בל"ק, אמנם ג' כוכבים בינוניים אי אפשר שיראו לשום אדם עד אחר ד' מילין אחר שקיעת החמה ואז הוא לילה ודאי וכל זה מסכים עם מה שאנו רואים בחוש עכל"ק, וע"ע לו במאמר ב' פ"ג לגבי הך דד' מילין הוא דוקא כשהיום והלילה שוים שכתב וזל"ק, וגם זהו דוקא בארץ ישראל וסביבותיה שהם באותו רוחב שבין המזרח למערב אבל במדינות הרחוקות מן הקו השווה ישתנו שיעורים אלו וכו' עכל"ק. והאמת דכד דייקת תמצא דדברינו כלולים בדברי המשנ"ב בביאור הלכה ריש סי' רצ"ג הנ"ל, שכתב וזל"ל, קשה לי דלפי מה דפסק המחבר לעיל בסי' רס"א כשיטת ר"ת דמשקיעת החמה עד ג' כוכבים יש כשיעור הילוך ד' מילין א"כ אם אנו רואים כוכבים ואנו יודעין שעדיין לא נשלם הזמן דד' מילין ע"כ דאותן הכוכבים הם גדולים, א"כ אמאי לא התנה הכא המחבר שיהא נשלם השיעור דד' מילין מעת השקיעה, וא"ל [-ואפשר לומר] דס"ל דמכיון שאנו רואין ג' כוכבים תלינן דמסתמא נשלם השיעור אבל אם אנו יודעים שלא נשלם אה"נ דצריך להמתין עד שיושלם.

שוב מצאתי בספר מנחת כהן דאפילו לר"ת מכיון שאנו רואין סימן הכוכבים שוב אין להקפיד על שלא נשלם השיעור דד' מילין ע"ש טעמו עכ"ל הביאה"ל. (אמנם המשנ"ב לא דייק כ"כ בהביאו דברי המנחת כהן, דלהנ"ל מוכח דהמנחת כהן איירי רק במדינות שזמן ראית הכוכבים במערב הוא מוקדם מאוד, אבל ברור דבאר"י וגלילותיה שבזה מיירי ר"ת - בודאי דהשיעור דד' מילין הוא לעיכובא

וחדא הוא עם זמן ראיית ג' כוכבים במערב, דא"ל דג' כוכבים בכל מקום הם הקובעים זמן לילה א"כ אודא ליה לגמרי שיעור דד' מילין, דהלא יוכל להביט ביום אתמול באיזה שעה נראים הג' כוכבים וכן בכל יום - ועפ"י לקבוע בכל יום ויום זמן לילה עוד לפני ד' מילין, ולמה הוזכר שיעורא דד' מילין, אלא ע"כ ברור כשמש כהנ"ל וז"ב בס"ד), ושו"ר ביביע אומר ח"ב אור"ח סי' כ"א אות ט"ו שהביא ג"כ דברי הביאור הלכה הנ"ל בשם המנחת כהן בב' טעמים, ומסיק דב' הטעמים אינם שייכים בזממה"ז באר"י ובבל וגלילותיה ע"ש דבריו בטוט"ד.

ולמעשה הלא ידוע ומפורסם דהמנחת כהן ("ראש המדברים בנושא זה") פסק כשיטת ר"ת, עיין במבוא השמש מאמר א' ריש פ"ט וז"ל, ק, אע"פ שבפרק הקודם יישבתי הספיקות שיש על דעת הגאונים עם כל זה נראה לי אחר העיון להכריע לענין הלכה כדעת ר"ת וכו' ע"ש, וכן בסוף הפרק שכתב, הטעם השלישי הוא מפני שרוב גדולי הפוסקים סוברים כדעת ר"ת ז"ל וכו' וא"כ אחרי רבים להטות אמר הכתוב וכל שכן בנידון דידן שנראה שדברי חז"ל נוטין יותר לדעת זאת וכמו שהוכחנו א"כ מכל הטעמים אנו אין לנו אלא דעת ר"ת ופירושו וכו' ע"ש וכן בפ"י ואילך. וע"ע בסופי"ד שכתב וז"ל, "הנה א"כ כבר הוכחנו בראיות גמורות וכו' ושידעת ר"ת ופירושו על זמן בין השמשות הוא הנכון והאמיתי ותרצנו כל הקושיות שעשינו על זאת הדעת" עכ"ל.

ב. ומה שהביא הרד"צ הילמן יצ"ו מהרב בסידורו בסדר הכנסת שבת שמרן בשו"ע הל' מילה חזר בו - הדברים עתיקין, העוסק בעניני אפוקי יומא, והנה דבר זה מובא שם בסידור במוסגר, והא לך לשון קודשו של הגה"ק רבי משה יהודא ליב שפירא וצ"ל מסטריזוב בתשובתו שנדפסה בסו"ס חי' הרמ"ל (ונדמ"ח בקונט' ביה"ש שבסוף הדברי חיים עמ"ס ב"מ {מהדור' ק"צ תש"מ} עמ' כ"ה) "ובפרט שאין להעמיד יסוד על ההג"ה שנמצא בסידור התניא שם בתוך שני חצאי עגולה שסותר דברי התניא עצמו שלמעלה ודברי הש"ע שלו [-בסי' רס"א ס"ה, סי' של"א ס"ה, סי' תנ"ה ס"ו] וכותב שהב"י חזר בו ביור"ד בסימן רס"ו סעיף ט' ופוסק בפשיטות דאחר השקיעה מיד הוא ביה"ש עכ"ל. והוא היפך דעת המג"א באור"ח סי' של"א שמתרץ דברי הש"ע ביור"ד שם שמשמשקע החמה פירושו על השקיעה השני' דוקא כדעת הר"ת וכן הסכימו עמו כל הפוסקים בפשיטות וכו' אכן לתרץ דברי התני' מההג"ה הזאת להש"ע שלו אין צריך לפנים אלא כמו שנראה בפשיטות שהגה"ה הזאת לאו מר בר רב אשי חתום עליה והרבה יש להאמין שהג"ה זאת לא יצאה מידי הגאון בעל התני' וצ"ל אלא מאיזה מגי"ה זולתו ואין אנו אחראין להשוות דבריו עם התני' ש"ע או לשוות את הגאון בעל התני' ש"ע ח"ו כטועה, אלא שהוא דעת אחרת. ואם שגם בעל ההג"ה יוכל להביא סמך וסעד לדבריו ממקום אחר, אבל עם דברי בעל התניא לעולם לא ישתור כנ"ל עכ"ל. (וע"ע להגה"ק מקאלשיץ וצ"ל הי"ד בדברי חנה בקונט' נהר פרת על ביהש"מ אות ד'-ו' שהביא מעוד מקומות בשו"ע הרב שמוכח שפסק כר"ת). ואמנם למעשה גם בלא דברי הגה"ק מסטריזוב הנ"ל לק"מ, דיעויין בשו"ת דברי נחמיה סי' כ"ב שנראה מדבריו שהרב התניא בסידורו נקט רק לחומרא כהגאונים ולא לקולא במוצ"ש ע"ש, וכן משמע שהבין בדעת הרב - בתהלה לדוד סי' רס"א ס"ק ט' וסי' של"א ס"ק ז', וכן נראה גם מדברי הגרא"ד לאוואוט וצ"ל בשער הכולל פט"ז ס"ק ג' (וע"ש בס"ק ב' שבסידור הראשון שנדפס בשקלאוו נשמט בדפוס סדר הכנסת שבת הנ"ל ע"ש). וע"ע בספר עמק הלכה (נדפס בהסכמת הגאון ר' יצחק אלחנן וצ"ל) בסי' י"א שכתב שלדינא שקל הגרש"ז ז"ל דבריו במאזני צדק שהחמיר לענין כניסת השבת כמהר"ם אלשקר וביציאת השבת החמיר כר"ת ע"ש, וכן נקט בדעת הרב - הגה"ק משאמלויא באבן שלמה על הראב"ן סי' ב' (וידוע דברך הזה הלכו רוב רובן של הפוסקים להחמיר הן בער"ש והן במוצ"ש עיין בכל המקובץ באורות חיים פ"י, שו"ת יביע אומר ח"ב אור"ח סי' כ"א וח"ז אור"ח סי' מ"א ובקונטרס בין השמשות שבסו"ס ד"ח על ב"מ הנ"ל ואכמל"ב).

ולגופן של דברים כבר העירו לנכון ביביע אומר ח"ב אור"ח סי' כ"א אות י"ד וח"ז אור"ח סי' מ"א אות ג' וכן באורות חיים פ"ט עמ' רמ"א ואילך, דמקור הדבר דמין חזר בו הוא בבית דוד אור"ח סי' קכ"ו, אמנם ביביע"א הנ"ל הביא דהבית דוד בעצמו תבריה לגזיזיה בהל' פסח סי' רי"ט ע"ש והביא שם להקת אחרונים שהשיגו על הבית דוד שאין כל הכרח וסברא לומר דמין חזר בו, והעיקר שבעיקרים דהלא מקור דברי מרן ביור"ד הם דברי בעל העיטור ומפורש להדיא בדברי בעל העיטור שם (הל' מילה שער ג' ח"ג דף נ"א טור ב'-ג') כדברי ר"ת רבו, ושאינ להתפלל על הבית דוד וההג"ה

שבסידור התניא שרצו לומר דמין חזר בו, דהרי בימיהם עדיין לא נדפס בעל העיטור, אמנם בהגלות נגלות לעינינו מפורש יוצא דברי בעל העיטור, א"כ הדבר ברור דאין כאן חזרה כלל עכתו"ד וע"ש באריכות ותרונה נחת.

ג. ומש"כ הרד"צ הילמן מההגה שבסוגר שבסידור הרב דהפר"ח בסי' תרע"ב פסק דאחר השקיעה הו' תיכף ביהש"מ - הנה מלבד דברי הגה"ק מסטריזוב הנ"ל דלאו מר בר רב אשי חתום על ההג"ה הנ"ל, אעתיק כאן קטע קטן מתשובת קודשו (כת"י) של כ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק מצאנז-קלויזנבורג זיעוכי"א וזל"ק, וגם לא הבנתי שמה בהג"ה שבסידור התניא מ"ש שהפר"ח לאו"ח סי' תרע"ב ס"א פסק דלא כר"ת - שהרי הפר"ח בקונטרס דבי שמשי (הנדפס בסו"ס שמן למאור דף ג' סוף ע"א ונדמ"ח בדברי חנה ח"א) בד"ה והדעת הרביעית, ואילך, סובב והולך לברר שיטת ר"ת וכתב שהיא השיטה היותר נכונה ומלובנת משאר סברות והיא הסכמת גדולי הפוסקים עיי"ש [-וע"ש בפר"ח בד"ה סוף דבר שכתב וזל"ק, סוף דבר בהא סליקנא ובהא נחיתנא שאעפ"י שגם בשיטת ר"ת יש קצת דוחקים, מ"מ הוא יותר נכונה ומלובנת משאר סברות שנאמרו בסוגיא זו עכ"ל"ק של הפר"ח. - י"ב] - ולא ידעתי מה הראי' מסי' תרע"ב, וכוונתו בפשיטות במ"ש, ואינו עיקר, - היינו [שאינו] צאה"כ אלא היינו תחלת שקיעה"ח, כדאמרי' בפ' הפועלים (ב"מ צ"ד ע"ב), משיפקסו מכי מתחלי פיקוסייהו, והוא תחלת סוף השקיעה לר"ת. וכ"כ להדיא שם בקונטרס דבי שמשי בד"ה תו קשה עליה, שהביא קושיית הרא"ם ביראים סו"ס ק"ב והובא בהגהות מרדכי פ"ב דשבת סי' תנ"ו - דאדרבה משתשקע החמה מורה קדימה וכדאמרי' בהפועלים משיפקסו וכו', ומיישב שם לר"ת כשמתחלת ונוטה להשקע בסוף עוביו של רקיע וז"ש גבי נר חנוכה משתשקע החמה וכו' ע"ש. וזה גם מ"ש בסי' תרע"ב דמשתשקע אינו סוף שקיעתה ממש והוא צאה"כ, אלא תחלת סוף שקיעתה היינו בביה"ש ולא ודאי לילה, וזה לר"ת ודו"ק. עכ"ל"ק של מרן אדמו"ר זי"ע וע"ע בדברי חנה הנ"ל אות ב'.

ד. ומש"כ הרב הילמן שהתורת חסד נדפס בתרמ"ג כשהי' המחבר עוד בלובלין ושאיין ספק שבעלותו לירושלים בתרנ"ב נהג כהגאונים, דאל"כ בודאי הי' מוחה בהם והיתה מחאתו נשמעת ומפורסמת לכל בני הישוב הישן ע"כ - אחר המחילה, לא דיבר נכונה, וממטונן דאת"ל דבאר"י חזר בו, הי' לו לפרסם ברפוס לחלקו ביעקב ולהפיצו בישראל דדבריו שפסק בספרו טעות הם, ולא לתת ח"ו מכשול בעיני כריתות ומיתת ב"ד וכדו', והיאך לא שמענו דבמשך עשר שנים שדר באר"י שויא נפשיה הדרנא. ואף את"ל שלא חזר בו לגמרי רק נקט כהבנת הרב הילמן במנחת כהן - א"כ לכה"פ הי' לו לפרסם דבמדינות אשר הכוכבים נראים קודם ד' מילין גם ר"ת יודה, אלא ע"כ ש"מ לא שמיע ליה כלומר לא סבירא ליה לכל החילוקים הנ"ל ומשנתו הטהורה אשר בתורת חסד לשונה, לא וזה ממקומה וכל זמן שלא שמענו ולא ראינו אוקמי לגברא רבה (אשר דרך אגב יצויין דכידוע היה מגדולי תלמידי וחסידיו הגה"ק בעל צמח צדק מליובאביטש זי"ע) על חזקתיה דמעיקרא ואין כאן חזרה כלל. ובכלל אין דברי הרב הילמן מובנים כלל וכלל, וכי קודם שעלה לארה"ק לא ידע התורת חסד אשר כל רז לא אניס ליה - מהמציאות באר"י ומדברי המנחת כהן הנ"ל, והלא התורת חסד שם (באור"ח בסי' ט"ו ריש אות א') הזכיר להדיא להמנחת כהן ע"ש, ואת"ל דההבנה במנחת כהן היא כדברי הרב הילמן, הי' לו להתורת חסד להזכיר זאת בספרו, ואדרבא התשובה שם בתורת חסד סובבת והולכת ע"ד הש"ס בפסחים צ"ג ב' וזבחים נ"ו א' דבאר"י קאי, אלא ע"כ כנ"ל וז"פ וברור. (ומש"כ הרד"צ הילמן דלמה לא מחה בהם - לכל לראש עיין מש"כ להלן דגם בישוב הישן נהגו רבים וטובים להחמיר כר"ת, ובנוגע לאחרים מאן יימר לן שלא מחה, ואולי מחה ולא הי' דבריו נשמעים כאשר מצינו הרבה בכגון זה, ואולי לא מחה כיון שהמקילים תלו עצמם באילנות גדולים דנקטו כהגאונים ובודאי הי' להם על מי שיסמוכו ולא הי' בכוחו לשנות הדברים, ויש עוד דברים בגו ואכמל"ב וד"ל, וראה עוד מש"כ להלן בס"ד ועכ"פ אין ספיקות וספיקי ספיקות מוציאים מידי ודאי - דעתו הק' המפורשת להלכה בתורת חסד הנ"ל דפסק כשיטת ר"ת).

ה. מש"כ הרד"צ הילמן יצ"ו דהר"ח אבולעפי' הורה כן ליחידי סגולה באיזמיר, וכמובא בתנן אלקים שהובא ביביע"א - אחר המחילה, הנה העתיק רק חלק מדברי היביע"א שם (ח"ב אור"ח סי' כ"א אות ח'), ולא ראה כלל דברי היביע"א בח"ו אור"ח סי' מ"א בהע' (עמ' ק"כ-קכ"א מדפה"ס) וז"ל שם, והגאון מהר"י פראג"י אב"ד אלכסנדריא של מצרים, שהאקלים [-ר"ל האופק] שם דומה

לאקלים שלנו, צווח ככרוכיא שיש להנהיג כדעת ר"ת שהיא השיטה הנכונה, ושגם הגאונים מודים לו בזה ושכן הסכים עמו הגאון ר' חיים אבולעפאי, שהיה יחיד בדורו, ואמר שאין ספק שהלכה כרבינו תם, והמהר"ח אבולעפאי גזר בחרם לנהוג כר"ת, בין במוצ"ש, ובין בענין תקיעת שופר במוצאי יוהכ"פ, ובין לענין מקרא מגילה כליל פורים, וכן הנהיג הלכה למעשה בטבריה ת"י וכמ"ש בסוף ספר חנן אלקים (אות ח' וכ"ב). וכ"כ הגר"ח פלאגי במועד לכל חי (סימן ח' אות כ"ג, ובסוה"ס דף רע"ד סע"ב) וכן [-בספרו] כף החיים (סי' ל"א אות ו'). וכ"כ בסידור בית עובד (דף רמ"א רע"ב) שכן נהגו בעה"ק טבריה להחמיר כר"ת לענין ספירת העומר, וזאת עפ"ד מהר"ח אבולעפאי הנ"ל שהוא מרא דאתרא וכו' ע"כ. והרי שלך לפניך דברים ברורים כהווייתן והרד"צ הילמן במח"כ טעה בזה.

ד. ומש"כ הרד"צ הילמן לדקדק בלשוני שכתבתי "ועוד הרבה" (דמשמע לכה"פ ארבעה), ומודה מראש למי שיודיענו מארבעה חרשים במחזה - ובכן לעשות רצונו חפצתי והנני מונה לו בזה הרבה יותר מבקשתו בתוספת מרובה על העיקר (ואין זה מעלה או מוריד באם היו מחכמי הספרדים או מחכמי אשכנזים, אלא דהעיקר לני"ד היא העובדא שדרו באר"י וגלילותיה) וזה החלי בס"ד א. הרדב"ז ומהר"י פראגי נחשבים לשנים ולא לאחד (ומשכן כבודו של הרדב"ז במצרים ובאר"י אשר כחדא חשיבי לענין משך הד' מילין וכנ"ל), ודברי הרדב"ז הם בח"ד סי' רפ"ב וכן בח"ה ללשונות הרמב"ם סי' אלף שע"ט (ו). ב. המבי"ט בקרית ספר פ"ג משבת (וע"ע בפ"ד ממעשה הקרבנות). ג. המהר"ט בחי' לשבת דף כ"ג. ד. האריה"ק בשער הכוונות ענין קבלת שבת דף ס"ד דרוש א' ואילך (וכמש"כ להוכיח מדבריו בחרח השמש דף י' וע"ע בלשם שבו ואחלמה בדרוש עץ הדעת סי' י"ג דנוהגים כב' הדעות לחומרא ע"ש והובא באורות חיים פ"י עמ' רס"ג ואילך). ה. סדר היום בסדר קבלת שבת והדלקת הנר, ועיין אורות חיים פ"ט שהוכיח מדבריו דס"ל כר"ת. ו. החרדים בפירושו לירושלמי ריש ברכות ע"ש בכמ"ק. ז. רבינו יוסף אשכנזי (המכונה ה"תנא האלקי" בדורו דור דעה של הב"י והאריה"ק) בקונטרסו סו"פ ל"ה (נדפס ב"תרכיץ"). ח. הרב האג"ן בעל סביב לאהל על האהל מועד ובעל חוקי חיים הראשל"צ בעיה"ק ירושלים בהסכמתו על הספר דברי יוסף (והובא בחרח השמש). ט. חרח השמש (להג"ר שלום מלכא מרבני ק"ק בית קל). י. פקודת אלעזר ח"א סי' נ"ח (דף פ"ו ע"א כהע') להגאון ר' אלעזר בן טובול ראב"ד לעדת המערבים בירושלים. יא. הסב"ק המהרש"א אלפנדרי (כתשובה שנזכרה בס' גדולי אר"י על כת הקראים [בנדמ"ח בירושלים דף י"א] וכן במסעות ירושלים עמ' ש' אות י"ח. (ובנוסף להנ"ל יש להוסיף גם רבינו הרמב"ם אשר דר במצרים ואשר לרוב המפרשים ס"ל בדעתו כר"ת, עיין מנחת כהן מאמר א' פ"ב ובשו"ת הרדב"ז ח"ד סי' רפ"ב ובכל המקובץ ביביע"א ח"ב או"ח סי' כ"א אות ד' ובקונט' בין השמשות שבסו"ס ד"ח על ב"מ (ק"צ תש"מ) אות כ"ב עמ' ל' - ל"א וע"ע בשפע חיים מכתבי תורה ח"א סי' טו"ב (ועוד לנו בכתובים מזה), וכן יש להוסיף לכו"כ גדולים שפסקו בספריהם כר"ת ואח"כ עלו לאר"י וכהנ"ל לגבי התורת חסד, עיין למהר"י עייאש במטה יהודא אור"ח סי' רס"א ורצ"ג ס"ק א' וכן בספרו שו"ת בית יהודה ח"א סי' כ"ח וח"ב סו"ס נ"ז, ועיין להגר"י בלור בפרי יצחק ח"א סי' ז', ועיין באורות חיים במילואים והערות מהגרא"ל ראשקעס אבד"ק שניפישאק שהובא בשו"ת בית אברהם, דח"ו להקל במוצש"ק ומוצאי יוהכ"פ ומוצאי פסח קודם הזמן דר"ת. ועוד חזו לאיצטרופי כל הני גדולים שידוע שדרו באר"י והחמירו כר"ת, ה"ה הגה"ק מהר"ל וייסקין (מובא בס' בה"ש פ"ח ובבאר יצחק למס' זבחים ובאורות חיים פ"י), הגה"ק רי"ח זוננפלד, הובא באורות חיים פ"י בשם העמודא דנהורא להר"מ בלוי, וע"ע בהסכמת הגר"ח זוננפלד לספר הנברשת ח"ב. הגר"י אבד"ק בריסק (מובא במועדים וזמנים ח"ב) ובדאי היו עוד גדולים ועצומים שהחמירו כאן באר"י כר"ת והבאתי רק מהמפורסמים שהנהגתם הובאה עלי ספר.

ומענין לענין, מש"כ הרד"צ הילמן שאין להביא במנין הפוסקים כר"ת את אלו שרק החמירו כר"ת ומנין הפוסקים לקולא כר"ת הם במיעוט - נוראות נפלאותי דמי הזכיר בכלל לסמוך על ר"ת לקולא, ולהדיא הזכרנו כבר כמ"פ לעיל דיש לילך לחומרא הן בכניסת השבת והן ביציאתה, ומה איכפת לן אי ס"ל בודאי כר"ת או שהחמיר, ואדרכה היא הנותנת שאם רואים אנו שאותו גדול אף דלא ברירא ליה כר"ת מ"מ החמיר לגבי מוצ"ש וכדו', א"כ בודאי כן ינהג כל ירא ה' החרד מאיסורי סקילה וכריתות. ועוד ביותר תמוהים מאוד דברי הרד"צ הילמן שעדיף למנות את אלו שלא מחו בהמקילים על אלו שהחמירו - ואיפכא מסתברא לכל המתבונן ישר, דההערך המחאה אינו מתפרש תמיד כהסכמה

אורי החכמה

וכמש"כ לעיל, דכיון דסו"ס יש לנו את דעת המהר"ם אלשקר ודעימיה וכן כידוע אין להכחיד דנפרץ המנהג להקל ובצורף מקום צורך וכדו' לפי הענין והשעה והכל לפי מה שהוא אדם, לכן לא מיחו, אך מכאן ועד לצרפם לאלו דס"ל דמותר לכתחילה להקל דלא כר"ת - ארוכה הדרך מאוד.

ומ"מ כל האמור לעיל אינו ענין למה שאנו דנים, על אודות שיטת ר"ת עצמה, ישתקעו הדברים ולא יאמרו דכביכול שיטת ר"ת לא נאמרה באר"י וכמבואר לעיל, וסברא זאת לא תעלה על הדעת ולא תבא בקהל, וכפי שהוכחנו במישור לעיל שאין לה שורש ועיקר כלל, ופוק חזי מאות הפוסקים ראשונים ואחרונים שדנו ועסקו בעניני ביהש"מ, ובאף אחד מהם לא נזכרה סברא זאת, ודבר זה לבד אומר דרשני.

ופשוט וברור דאלו המקילים באר"י, זה אך ורק מחמת שנתפשט כאן (אחר זמן הב"י) מנהג כהגאונים.

ואמנם גם זה אינו מוחלט כ"כ, וצא ולמד מש"כ הגר"א גאגין ראש"צ בעיה"ק ירושלים (ה"ה הרב האג"ן הנ"ל) בהסכמתו לדברי יוסף (ירושלים תר"ג) עמש"כ הדברי יוסף [בדף נ' ע"ב] דרע ומר בעיניו המנהג פעה"ק ירושלים דנוהגים העם לעשות מלאכה במוצ"ש כשעבר בערך עשרים דקים אחרי קריאה למגר"ב (שהוא כשלשים דקים אחר השקיעה) בין בתקופת טבת וכן בתקופת תמוז והוא איסור סקילה - וע"ז כתב הגר"א גאגין בהסכמתו, דמה שהחליט ואמר כי פעה"ק נוהגים וכו', כגון דא לא סיימוהו קמי' והוא הגדיל המדורה אחר כי האמת יורה דרכו איש אין בארץ שעושה מלאכה בעת ההיא ומצאת כי תדרשנו לרגעים תבחננו כי באותו העת מתפללים ערבית וכו' ע"ש. (וע"ע בוזרז השמש דף כ"ט א' שמנהג ירושלים נתייחד בעיקרו כדי שלא לבוא לידי טעות וכמש"כ הרב בית דוד, אבל מן הדין יום גמור הוא עכ"פ ע"ש היטב)

ז. ומש"כ מאשת המהר"י פראג"י שלא שמעה לקול בעלה בזה - בודאי כל מי שיראת ה' בלבבו ומוח לו בקדקדו - יעדיף את דעת מהר"י פראג"י שפסק כר"ת על דעת אשתו הרבנית אשר כבודה במקומה מונח אך אין חכמה לנשים וכו', ובודאי אין נהנין (לאור הנר במוצ"ש"ק) ממעשה נשי"ם, ואף שלפי דבריה היא הולכת בדרך כל היהודים, וקרוב לודאי שהמהר"י פראג"י כתב זאת כדי שלא יבוא הרוואה או השומע לטעות ולומר דמדנהגה כן אשתו הרבנית ש"מ דניתא ליה, ולכן גילה דעתו שאין בכוחו לשכנעה (ומצינו כזאת הרבה בגדולי ישראל לדורותיהם שלא שמעו נשותיהם בקולם ומי לנו גדול מרבי חייא ביבמות ס"ג א' ואכ"מ) - כנגד המנהג שהי' נהוג אז להקל במקומו (ועיין מה שדן בזה ביביע"א ח"ב אור"ח סי' כ"א אות ט' אודות מנהג מצרים).

ונסיים בדברי המהר"י פראג"י בהמשך תשובתו הנ"ל (סי' מ"ז שהעתיק הרד"צ הילמן) וזל"ק, נמצא שהקונטרס הראשון לעצמי חברתיו, ולא נתעוררתי לשלחו אלא ע"י שאמרו בחלום שטוב הדבר לפרסמו בעולם, שעל ידו הרבה מן החרדים לדבר ה' יתנהגו על פיו, ואפשר שע"ז תתקרב הגאולה עכ"ל"ק (וע"ע כע"ז בערבי נחל סו"פ כי תצא וזל"ק בתוך דבה"ק, ועתה אע"פ ששומרין מ"מ ע"י רגע זו שממהרין מעכבין ביאת הגאולה עכ"ל"ק).

הרחמן הוא יזכנו ליום שכולו שבת ומנוחה לחי העולמים, בזכות המאחרים לצאת מן השבת ולבוא ממהרים.

הכ"ד הכו"ח ביקרא דאורייתא קשוט ונביאוהי קשוט.

יחיאל בויס

פעה"ק נתני-ה

על קריאת שם יששכר

מע"כ המערכת "קובץ בית אהרן וישראל", ברכת ה' עליכם להגדיל תורה ולהאדירה.

בגליון ד' תשנ"ה (ניסן-אייר) במאמרו של הרב יוסף צבי שמעיה נ"י בענין קריאת שם יששכר בתורה, מתפלא על מה שהביא הכתב סופר עה"ת (פ' ויצא) דשי"ן א' אינה נרגשת על שם יששכר ושכרו צפון לעוה"ב, ולכאור' הוא נגד דברי אביו מרן בעה"ס בתו"מ (פ' ויצא) עכ"ד.